

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЦЕНТР
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Краєзнавство, країнознавство та географія туризму

обов'язкова професійна
за освітньо-професійною програмою «Туризм»
підготовки бакалавра
у галузі знань 24 «Сфера обслуговування»
за спеціальністю 242 «Туризм»

Рекомендовано кафедрою менеджменту
на 2022-2023 навчальний рік.
Протокол від «29» серпня 2022 року
№ 1

Силабус розроблений відповідно до Робочої програми навчальної дисципліни «Краєзнавство, країнознавство та географія туризму»

2022 рік

Загальна інформація про дисципліну

Анотація дисципліни

Навчальна дисципліна «Краєзнавство, країнознавство та географія туризму» є введенням в проблематику краєзнавчої, країнознавчої освіти та наукового напрямку географії туризму. Сьогодні в Україні настала вельми сприятлива ситуація для розвитку даних напрямів. Зростання потреби в знаннях з цих напрямів можливо спостерігати на різних рівнях, як на професійному, так і серед широких верств населення. Це пояснюється піднесенням рівня національної самосвідомості, зростанням інтересу як до загальної історії України в цілому, так і своєї малої Батьківщини – рідного краю, власного коріння, а також до історії інших країн і народів. Найкращим засобом отримання таких знань є здійснення туристських подорожей та екскурсій, оскільки саме туризм як галузь індустрії і спосіб життя базується на відвічній потребі людини у пізнанні навколишнього світу, природи, культури та її схильності до мандрів, першовідкриттів, пересування у просторі та часі.

Інформація про науково-педагогічного працівника

Загальна інформація	Поступна Олена Вікторівна, доцент кафедри менеджменту, доктор наук з державного управління, професор
Контактна інформація	м. Харків, вул. Лермонтовська, 28, Робочий номер телефону – 707-18-02
E-mail	postupna@nuczu.edu.ua
Наукові інтереси	— історія становлення та розвитку туристичного краєзнавства в Україні; — сучасні тенденції розвитку вітчизняного і міжнародного туризму; — регіональні відмінності у розвитку туризму
Професійні здібності	— професійні знання і значний досвід теоретико-методологічних питань управлінської діяльності; — значний досвід проведення навчальних занять у вищій школі із застосуванням творчих форм роботи
Наукова діяльність за освітнім компонентом	Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?user=DJIY8VoAAAAJ&hl=ru ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0622-0966

Час та місце проведення занять з дисципліни

Аудиторні заняття з навчальної дисципліни «Краєзнавство, країнознавство та географія туризму» проводяться згідно із затвердженим розкладом. Електронний варіант розкладу розміщено на сайті Університету (<http://rozklad.nuczu.edu.ua/timeTable/group>).

Консультації з навчальної дисципліни проводяться протягом семестру щовівторка з 13.00 до 14.00 в аудиторії № 5 Навчально-науково-виробничого центру НУЦЗУ. В разі додаткової потреби здобувача в консультації час погоджується з викладачем.

Мета вивчення дисципліни: ознайомлення здобувачів з методикою і особливостями комплексного дослідження туристичної індустрії країн та регіонів світу, даними про головні туристичні центри й регіони світу, організацією туристичного господарства, умовами та особливостями його розвитку у різних країнах світу та районах України.

Вивчення дисципліни «Краєзнавство, країнознавство та географія туризму» забезпечує засвоєння матеріалу таких дисциплін загальної підготовки, як «Туроперейтинг» та «Туристські ресурси України».

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Форма здобуття освіти заочна (дистанційна)
Статус дисципліни (обов'язкова загальна або обов'язкова професійна або вибіркова)	обов'язкова професійна
Рік підготовки	1-й
Семестр	2-й
Обсяг дисципліни:	
- в кредитах ЄКТС	4,5
- кількість модулів	3
- загальна кількість годин	135
Розподіл часу за навчальним планом:	
- лекції (годин)	2
- практичні заняття (годин)	2
- семінарські заняття (годин)	-
- лабораторні заняття (годин)	-
- курсовий проект (робота) (годин)	-
- інші види занять (годин)	-
- самостійна робота (годин)	131
- індивідуальні завдання (науково-дослідне) (годин)	-
- підсумковий контроль (диференційний залік, екзамен)	екзамен

Передумови для вивчення дисципліни

Вивчення дисципліни «Краєзнавство, країнознавство та географія туризму» ґрунтується на знаннях, набутих здобувачами в результаті вивчення низки дисциплін загальної підготовки та дисциплін спеціальних циклів на попередніх етапах навчання, таких як: «Іноземна мова» (за професійним спрямуванням), «Основи туризмознавства», «Інформаційні системи та технології в туристичній галузі», «Підготовка з надання домедичної допомоги».

Результати навчання та компетентності з дисципліни

Відповідно до освітньої програми «Туризм», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити:

— досягнення здобувачами вищої освіти таких результатів навчання

Програмні результати навчання	ПРН
1	2
Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці основні положення туристичного законодавства, національних і міжнародних стандартів з обслуговування туристів.	ПРН01
Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії туризму, організації туристичного процесу та туристичної діяльності суб'єктів ринку туристичних послуг, а також світоглядних та суміжних наук.	ПРН02
Знати і розуміти основні форми і види туризму, їх поділ.	ПРН03
Розробляти, просувати та реалізовувати туристичний продукт	ПРН07
Організовувати процес обслуговування споживачів туристичних послуг на основі використання сучасних інформаційних, комунікаційних і сервісних технологій та дотримання стандартів якості і норм безпеки.	ПРН09
Володіти державною та іноземною (ними) мовою (мовами) на рівні, достатньому для здійснення професійної діяльності.	ПРН11
Застосовувати навички продуктивного спілкування зі споживачами туристичних послуг.	ПРН12
Встановлювати зв'язки з експертами туристичної та інших галузей.	ПРН13
Проявляти повагу до індивідуального і культурного різноманіття.	ПРН14
Проявляти толерантність до альтернативних принципів та методів виконання професійних завдань.	ПРН15
Адекватно оцінювати свої знання і застосовувати їх в різних професійних ситуаціях.	ПРН18
Аргументовано відстоювати свої погляди у розв'язанні професійних завдань.	ПРН19
Дисциплінарні результати навчання	
Здатність розуміти і пояснювати наявне туристичне законодавство, національні й міжнародні стандарти з обслуговування туристів.	
Здатність продемонструвати знання і розуміння наукових фактів, концепцій, теорій, принципів і методів у теорії краєзнавства, країнознавства та географії туризму, необхідних для розвитку туристичної індустрії.	
Здатність застосовувати і інтегрувати знання і розуміння понятійно-категоріального апарату дисципліни.	
Здатність користуватися картою, схемами туристично-рекреаційного районування світу та іншими картографічними матеріалами в цілях туризму.	
Здатність володіти методами географічних досліджень в туризмі.	

1	2
Здатність пояснювати основні географічні закономірності туристичних потоків.	
Здатність розрізняти різні види туристичних ресурсів та здійснювати їхнє оцінювання.	
Здатність визначати та пояснювати регіональні відмінності у розвитку туризму.	
Здатність працювати в групі над розробкою турів.	
Здатність застосовувати набуті знання для розробки туристичних маршрутів та по компонентних і комплексних туристичних характеристик країн і регіонів світу.	
Здатність продемонструвати розуміння дотримання професійних і етичних стандартів високого рівня у діяльності в туристичній галузі.	

— формування у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:

Програмні компетентності (загальні та професійні)	ЗК, ПК
Здатність працювати в міжнародному контексті.	ЗК07
Здатність працювати у міжнародному середовищі на основі позитивного мислення та несхожості до інших культур, поваги до різноманітності та мультикультурності, розуміння місцевих і професійних традицій інших країн, розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці.	СК28
Очікувані компетентності з дисципліни	
Здатність застосовувати у процесі дослідження країн та регіонів світу основи туристичного краєзнавства.	
Здатність застосовувати набуті знання для розробки туристичних маршрутів та по компонентних і комплексних туристичних характеристик країн і регіонів світу.	
Оперувати географічною інформацією стосовно визначення атрактивності туристичних ресурсів та оцінки туристичного потенціалу країн і регіонів на предмет розвитку спеціальних видів туризму.	
Використовувати географічну інформацію в практичній роботі щодо формування конкурентоспроможного туристичного продукту та підвищення якості туристичного обслуговування споживачів.	

Програма навчальної дисципліни

Теми навчальної дисципліни:

МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КРАЄЗНАВСТВА

Тема 1.1. Краєзнавство як навчальна дисципліна та науковий напрям.

Вступ. Структура навчальної дисципліни, її мета та завдання.

Визначення поняття «краєзнавство». Об'єкт, предмет, задачі та функції туристського краєзнавства. Джерела національного краєзнавства (краєзнавча бібліографія, картографічні, усні джерела, спостереження та ін.).

Тема 1.2. Теоретико-методологічні засади краєзнавства.

Методи в туристсько-краєзнавчій діяльності: літературний, статистичний, картографічний, візуальний, анкетний, експедиційний, описовий, моделювання, математичні, економічний, соціологічний).

Напрямки краєзнавчих досліджень (історичний, етнографічний, літературний, географічний, мистецький). Рівні туристсько-краєзнавчих досліджень (державне, шкільне, громадське краєзнавство).

Термінологічні дискусії та їх значення для визначення статусу краєзнавства.

Тема 1.3. Історичні аспекти туристичного краєзнавства.

Історична періодизація туристського краєзнавства.

Витоки краєзнавства (від появи найдавнішої людини 140 тис. років тому – до XVII ст.). Зародження наукового краєзнавства (від початку XVIII – до середини XIX ст.). Становлення краєзнавства (остання третина XIX – початок XX ст.). Організація краєзнавства в Україні (від 20-30-х рр. XX ст. – до сьогодення).

Тема 1.4. Музеї як об'єкти краєзнавчо-туристичної діяльності.

Музеї – державні та громадські установи, що займаються краєзнавчо-освітньою діяльністю. Основний термінологічний апарат. Напрями музейної справи. Особливості та специфіка музеїв. Науково-дослідна робота, її завдання, форми й види.

Роль музеїв у розвитку суспільства. Класифікація музеїв України (типи (науково-освітні масові або публічні, науково-дослідні або академічні, навчальні), профілі музеїв (історичні, краєзнавчі, мистецтвознавчі (художні), меморіальні, літературні, природничо-наукові, галузеві).

МОДУЛЬ 2. ТУРИСТИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО ЯК НАУКА

Тема 2.1. Методологічні основи туристичного країнознавства.

Основні етапи країнознавчих знань. Інституціоналізація країнознавства (стихійно-описовий період, період формування класичного країнознавства, період «університетського країнознавства»). Антропогеографічний напрямок. Економіко-географічний напрямок. Об'єкт вивчення комплексного країнознавства.

Концепції країнознавчих досліджень (концепція проблемного країнознавства; концепція поєднання країнознавства із вирішенням глобальних проблем людства; концепція економіко-географічного країнознавства, що ґрунтується на ідеї про територіальну структуру господарства країни; концепція середовища суспільного розвитку як предмета країнознавства, що розглядається у межах усієї географії на

території; концепція географічного країно влаштування; концепція культурно-образного країнознавства). Предмет комплексного країнознавства.

Історія становлення та розвиток туристичного країнознавства. Місце країнознавства у системі туризмознавчих дисциплін. Функції країнознавчої дисципліни (світоглядна, методологічна, конструктивна, інформаційна, дидактична). Завдання країнознавства.

Тема 2.2. Сучасні світові тенденції.

Цивілізаційний підхід до вивчення країн сучасного світу (ідеї, концепції, визначення поняття, основні цивілізації (сінська (китайська), японська, індуїстська, ісламська й західна) та їх характеристики).

Глобалізація (визначення поняття, види, рівні, чинники розвитку; глобалізація в туризмі). Міжнародна інтеграція. Економічна інтеграція. Транснаціоналізація. Форми міжнародної економічної інтеграції. Міжнародні організації: цілі, завдання, типи.

Геоелекономіка: поняття, рівні, суб'єкти. Геоелекономічний простір. Геополітика: поняття, об'єкт дослідження. Регіоналізація: сучасні підходи до поділу світу та окремих країн на регіони. Природні та історичні відмінності. Чинники розвитку певної спеціалізації господарства окремого регіону. Теорія регіоналізації. Регіоналізм, регіональні науки. Регіону світу.

Тема 2.3. Країни Європи.

Загальна характеристика (галузі господарства – машинобудування, лісова промисловість, рослинництво, тваринництво, аграрний сектор).

Регіони Європи (Західна, Північна, Південна, Східна (Центральна), Південно-Східна Європа).

Значення Європейського Союзу у розвитку економіки Європи.

Тема 2.4. Короткий огляд країн з високим рівнем розвитку туризму.

Іспанія: загальна характеристика, місце на туристичному ринку, природно-рекреаційні ресурси, історико-культурні ресурси (Толедо, Леон, Барселона, Каталонія, Севілья та ін.), етнографічні ресурси.

Ізраїль: загальна характеристика, природний потенціал, історико-культурні пам'ятники, характеристика туристичної галузі, її сучасний стан та перспективи, основні етапи розвитку туризму.

Таїланд (Північний Таїланд, Центральний та Північно-Східний райони).

МОДУЛЬ 3. ОСНОВИ ГЕОГРАФІЇ ТУРИЗМУ

Тема 3.1. Туризм як соціальне явище.

Туризм як результат пересування людей по різних туристських маршрутах. Співвідношення понять «дозвілля», «відпочинок», «рекреація». Історія виникнення і розвитку подорожей і туризму (початковий етап, етап становлення туристичного бізнесу, етап розвитку туризму як галузі індустрії, етап монополізації туристичної індустрії).

Класифікація та види туризму (міжнародний і внутрішній; національний; діловий, релігійний, лікувально-оздоровчий туризм, етнічний, спортивний, пригодницький; організований і неорганізований; комерційний і соціальний; масовий і елітарний; екологічний).

Туризм як сучасна галузь «невидимого експорту»: туристський імпорт, туристський експорт, туристське враження. Прямий і непрямий вплив розвитку туризму на економіку регіону чи країни.

Тема 3.2. Туристські ринки і послуги в туризмі.

Уявлення про туристичні ринки: поняття, ознаки. Джерела збору інформації про стан зарубіжних і вітчизняних туристських ринків (первинні, вторинні (внутрішні, зовнішні)).

Чинники, що визначають сегментацію міжнародного туристського ринку (політика і право; безпека подорожі; економіка та фінанси; культура; соціодемографічні процеси; стан транспорту та інфраструктури; розвиток торгівлі; новітні технології).

Регіональні та національні туристичні ринки: типи, основні туристичні потоки світу. Послуги на туристичному ринку: поняття, специфічні риси, види, призначення.

Тема 3.3. Рекреаційне та туристичне районування.

Процес рекреаційного та туристського районування та його характеристика (етапи, принципи, визначення, вимоги, ієрархія туристських районів, концепція формування туристсько-рекреаційних систем).

Районоутворюючі ознаки в туризмі (структура рекреаційних і туристських функцій залежно від переважаючого використання туристсько-рекреаційних ресурсів; ступінь туристсько-рекреаційної освоєності території; ступінь відкритості району; перспективність освоєння) та головні риси туристичних районів (визначення поняття «туристський район», чинники привабливості, відмінності районів).

Рекреаційна оцінка території та формування рекреаційних районів: загальні завдання по оцінці; врахування економічних показників; основні та додаткові чинники, що впливають на рекреаційну оцінку території. Рекреаційна функція місцевості. Рекреаційний район. Рекреаційна місцевість. Рекреаційний мікрорайон. Туристичне районування території України.

Розподіл дисципліни у годинах за формами організації освітнього процесу та видами навчальних занять:

Назви модулів і тем	Форма здобуття освіти – заочна (дистанційна)				
	Кількість годин				
	усього	у тому числі			
		лекції	практичні (семінарські) заняття	лабораторні заняття (інші види занять)	самостійна робота

1	2	3	4	5	6	7
2- й семестр						
Модуль 1. Теоретичні та методологічні засади краєзнавства						
Тема 1.1. Краєзнавство як навчальна дисципліна та науковий напрям	14	2			12	
Тема 1.2. Теоретико-методологічні засади краєзнавства	12				12	
Тема 1.3. Історичні аспекти туристичного краєзнавства	12				12	
Тема 1.4. Музеї як об'єкти краєзнавчо-туристичної діяльності	12				12	
Разом за модулем 1	50	2			48	
Модуль 2. Туристичне країнознавство як наука						
Тема 2.1. Методологічні основи туристичного країнознавства	12				12	
Тема 2.2. Сучасні світові тенденції	12				12	
Тема 2.3. Країни Європи	12				12	
Тема 2.4. Короткий огляд країн з високим рівнем розвитку туризму	14		2		12	
Разом за модулем 2	50		2		48	
Модуль 3. Основи географії туризму						
Тема 3.1. Туризм як соціальне	11				11	

1	2	3	4	5	6	7
явище						
Тема 3.2. Туристські ринки і послуги в туризмі	12				12	
Тема 3.3. Рекреаційне та туристичне районування	12				12	
Разом за модулем 3	35				35	
Разом	135	2	2		131	

Теми семінарських занять – не передбачено навчальним планом

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Країнознавча характеристика країн Центрально-Східної Європи.	2
	Разом	2

Теми лабораторних занять – не передбачено навчальним планом.

Орієнтовна тематика індивідуальних завдань – не передбачено навчальним планом.

Оцінювання освітніх досягнень здобувачів вищої освіти

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є:

- екзамен;
- контрольна робота;
- реферати, есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- презентації здобувачів та виступи на наукових заходах.

Оцінювання рівня освітніх досягнень здобувачів за освітніми компонентами, здійснюється за 100-бальною шкалою, що використовується в НУЦЗ України з переведенням в оцінку за рейтинговою шкалою – ЄКТС та в 4-бальну шкалу.

Таблиця відповідності результатів оцінювання знань з навчальної дисципліни за різними шкалами

За 100-бальною шкалою, що використовується в НУЦЗ України	За рейтинговою шкалою (ЄКТС)	За 4-бальною шкалою
90–100	A	відмінно
80–89	B	добре
65–79	C	
55–64	D	задовільно
50–54	E	
35–49	FX	незадовільно
0–34	F	

Критерії оцінювання

Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль результатів навчання здобувачів освіти проводиться у формі індивідуальне опитування, виконання письмових завдань, контрольної роботи.

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену.

Розподіл та накопичення балів, які отримують здобувачі, за видами навчальних занять та контрольними заходами з дисципліни

Види навчальних занять		Кількість навчальних занять	Максимальний бал за вид навчального заняття	Сумарна максимальна кількість балів за видами навчальних занять
1		2	3	4
I. Поточний контроль				
Модуль 1	лекції	1	10	10
Разом за модуль 1				10
Модуль 2	практичні заняття*	1	20	20
Разом за модуль 2				20
Модуль 3				-
Разом за модуль 3				-
Контрольна робота*				30
Конспект лекцій				10
Разом за поточний контроль				70
II. Індивідуальні завдання (науково-дослідне)				-
III. Підсумковий контроль – екзамен*				30
Разом за всі види навчальних занять та контрольні заходи				100

Пояснення:* види навчальних занять та контрольні заходи для обов'язкового виконання.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми освітнього процесу: поточне оцінювання рівня засвоєння теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи; оцінка (бали) за самостійну роботу – виконання контрольної роботи; оцінка (бали) за участь у наукових конференціях, олімпіадах, виконання досліджень, підготовку наукових публікацій тощо.

Поточний контроль.

Поточний контроль проводиться на лекційному та практичному заняттях за результатами виконання завдань самостійної роботи. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на лекційних і практичному заняттях та набутих практичних навичок під час виконання практичної роботи.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на лекційному занятті (*оцінюється в діапазоні від 0 до 10 балів*):

9-10 балів – здобувач приймає активну участь в обговоренні теоретичних та практичних питань, в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів, демонструє здатність самостійного пошуку відповідей, здійснення аналізу наданого матеріалу, надає правильні відповіді на питання викладача;

7-8 балів – здобувач приймає участь в обговоренні теоретичних та практичних питань, обґрунтовано його викладає під час усних відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань, демонструє здатність самостійного пошуку відповідей, здійснення аналізу наданого матеріалу, надає правильні відповіді на питання викладача;

5-6 балів – здобувач приймає участь в обговоренні теоретичних та практичних питань, в цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних відповідей, але без глибокого аналізу, обґрунтування та аргументацій, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки;

3-4 бали – здобувач не приймає участь в обговоренні питань, частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів, допускаючи при цьому суттєві неточності;

0-2 бали – здобувач не приймає участь в обговоренні питань, не володіє навчальним матеріалом та не знає відповіді на поставлені питання або побіжно розкрив лише окремі положення.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на практичному занятті (*оцінюється в діапазоні від 0 до 20 балів*):

17-20 балів – здобувач у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Розвиває власну думку, самостійно добирає приклади;

13-16 балів – в цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності;

9-12 балів – не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності та помилки;

5-8 балів – частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки;

0-4 балів – не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє зміст теоретичних питань та практичних завдань, не знає відповіді на поставлені питання або побіжно розкрив лише окремі положення.

Викладачем оцінюється самостійність думок, логіка викладу та якість аргументації, повнота розкриття навчальних питань, культура мовлення і діалогу, використання навчальної, наукової та спеціальної літератури, вміння виділяти головне, узагальнювати, робити висновки.

Підсумковий контроль.

Підсумковий контроль успішності проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі, проводиться в усній формі – екзамену. До екзамену допускаються ті здобувачі, які вчасно виконали контрольну роботу за темою навчальної дисципліни.

Під час підсумкового контролю оцінюється також якість і повнота викладення матеріалу в конспекті лекцій здобувача.

Контрольна робота.

Контрольна робота – вид обов'язкових навчальних робіт, за результатами виконання яких здобувач отримує допуск до підсумкового контролю; письмова робота, виконана здобувачем за відповідною темою. Написання контрольної роботи має на меті – заохочувати здобувачів до наукової роботи, прищеплюючи їм навички самостійної підготовки доповідей, повідомлень, роботи з першоджерелами, монографічною літературою та періодичними виданнями. Контрольні роботи перевіряються викладачем перед початком навчальної сесії.

Тема контрольної роботи повинна відповідати тематиці курсу і має бути узгодженою з викладачем. Вимоги до виконання та оформлення контрольної роботи визначені в [4].

Контрольні роботи повинні надаватися здобувачами для реєстрації на кафедру та на рецензування викладачу кафедри в установлені графіком навчального процесу строки не менш ніж за 20-25 днів до початку сесії. Як

виняток, допускається прийняття до перевірки робіт перед початком сесії за дозволом кафедри з врахуванням поважних причин, підтверджених документально. Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, логіка викладання, культура мови, емоційність та переконаність, використання основної та додаткової літератури, аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки.

Роботи, які виконані відповідно до необхідних вимог та захищені здобувачами, оцінюються позитивно як «зараховані», на підставі чого здійснюється допуск до підсумкового контролю.

Критерії оцінювання знань здобувачів за виконання контрольної роботи (*оцінюється в діапазоні від 0 до 30 балів*):

24-30 балів – в роботі присутні всі структурні елементи, питання розкриті повно і всебічно, виклад матеріалу логічний, висновки аргументовані, використана актуальна література, робота правильно оформлена згідно з вимогами. При захисті роботи здобувач вільно оперує термінологією, демонструє глибокі знання використаної при підготовці літератури, має власну думку щодо питання і може її довести, логічно та послідовно викладає матеріал і в змозі вільно та професійно вести дискусію;

18-23 бали – в роботі присутні всі структурні елементи, питання розкриті, виклад матеріалу логічний, висновки аргументовані, використана актуальна література, робота правильно оформлена згідно з вимогами, але мають місце певні недоліки при висвітленні матеріалу: є 2-3 незначні помилки, припускаються неточні твердження, не підкріплені нормативними чи іншими доказами, при цьому матеріал викладено логічно, в списку джерел достатня кількість позицій, немає грубих помилок в оформленні. При захисті роботи здобувач достатньо володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки;

12-17 балів – в роботі присутні всі структурні елементи, однак одне з питань розкрито не повністю, присутні логічні і фактичні помилки, в списку літератури є застарілі джерела, допущені істотні помилки в оформленні. При захисті роботи спостерігається певний розрив між відповіддю і матеріалом роботи, здобувач висвітлює питання в загальних рисах, розуміє їх суть, намагається зробити висновки, але при цьому допускає грубі помилки, відсутня логіка викладення матеріалу;

6-11 балів – в роботі неправильні, неточні і неконкретні відповіді на поставлені питання, несамостійний характер виконання контрольної роботи, відсутність необхідних пояснень та відповідей, фактичні помилки, допущені при відповіді на питання, не правильне, не дбале оформлення роботи, не вистачає структурних елементів, в списку літератури не достатньо джерел, оформлення роботи не відповідає вимогам, наявність значної кількості граматичних помилок. При захисті роботи здобувач не може відповісти на питання або відповідає неправильно, не розуміє його суті, а отже, не може

зробити висновки.

0-5 балів – завдання контрольної роботи не виконано, тема не розрита, робота оформлена не якісно, надана не вчасно. При захисті роботи здобувач не може відповісти на питання, не розуміє його суті, а отже, не може зробити висновки.

Перелік рекомендованих тем для написання контрольної роботи:

1. Краєзнавство як навчальна дисципліна та науковий напрям.
2. Становлення краєзнавства як науки.
3. Теоретико-методологічні засади краєзнавства.
4. Навчальні краєзнавчі екскурсії, спостереження і практичні роботи.
5. Історичні аспекти туристичного краєзнавства.
6. Музеї як об'єкти краєзнавчо-туристичної діяльності.
7. Визначні музеї України.
8. Методологічні основи туристичного країнознавства.
9. Територія в країнознавстві.
10. Сучасні світові тенденції.
11. Політична карта світу – основа країнознавчих знань.
12. Країни Європи.
13. Країнознавча характеристика країн Центрально-Східної Європи.
14. Іспанія – країна з високим рівнем розвитку туризму.
15. Ізраїль – країна з високим рівнем розвитку туризму.
16. Таїланд – країна з високим рівнем розвитку туризму.
17. Туристичний імідж території.
18. Туристські ринки і послуги в туризмі.
19. Індустрія туризму.
20. Рекреаційне та туристичне районування.

Конспект лекцій

Конспект лекцій – це стислий писаний зміст/виклад курсу лекцій однієї навчальної дисципліни; систематично, коротко, логічно й зв'язно передає зміст лекцій курсу; спосіб роботи з текстом, мета якого – зафіксувати й опрацювати його. Кожний здобувач зобов'язаний вести конспект на кожній лекції, стисло занатовуючи поданий викладачем матеріал.

Критерії оцінювання змісту конспектів лекцій здобувача (*оцінюється в діапазоні від 0 до 10 балів*):

9-10 балів – конспект лекцій з навчальної дисципліни в наявності, питання лекцій та самостійної роботи викладені здобувачем у повному обсязі; здобувач глибоко та всебічно володіє матеріалом конспектом, легко орієнтується у ньому;

7-8 балів – конспект лекцій з навчальної дисципліни в наявності, питання лекцій та самостійної роботи викладені здобувачем у достатньому обсязі; здобувач володіє матеріалом конспекту на достатньому рівні та орієнтується в ньому;

5-6 балів – конспект лекцій з навчальної дисципліни в наявності, питання лекцій та самостійної роботи викладені здобувачем, але не в

повному обсязі; в цілому здобувач володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки;

3-4 бали – конспект лекцій з навчальної дисципліни в наявності, питання лекцій та самостійної роботи викладені здобувачем не в повному обсязі; здобувач також не в повному обсязі володіє матеріалом конспекту, орієнтуючись у ньому з великими труднощами;

1-2 бали – конспект лекцій з навчальної дисципліни в наявності, але питання лекцій та самостійної роботи викладені здобувачем частково; поверхневим є володіння здобувачем матеріалом конспекту, він не орієнтується у конспекті;

0 балів – конспект лекцій з навчальної дисципліни відсутній.

Екзамен.

Екзамен є формою підсумкового контролю рівня та якості засвоєння здобувачами теоретичних знань та практичних умінь і навичок з окремої навчальної дисципліни. Екзамен проводиться в період екзаменаційної сесії в передбачені навчальним планом терміни згідно з розкладом, затвердженим в НУЦЗУ.

Екзамен проводиться в усній формі за білетами, які затверджуються кафедрою. Екзаменаційний білет складається з трьох теоретичних питань, що відображають зміст усієї програми навчальної дисципліни.

Відповіді на питання оцінюються за їх повнотою.

Критерії оцінювання знань здобувачів на екзамені (*оцінюється від 0 до 30 балів*):

25-30 балів – здобувач у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань;

20-24 балів – достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів, в основному розкриває зміст теоретичних питань. Однак, при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються окремі несуттєві неточності та незначні помилки.

15-19 балів – у цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних відповідей, але поверхово аналізує матеріал без глибокого всебічного аналізу, без обґрунтування та аргументації, при цьому допускає окремі суттєві неточності та помилки.

10-14 балів – не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, фрагментарно, поверхнево (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань, допускаючи при цьому суттєві неточності.

5-9 балів – частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі викласти зміст більшості теоретичних питань під час усних виступів. Відповіді загальні, при цьому допускаються суттєві помилки.

0-4 балів – не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань.

Перелік теоретичних питань для підготовки до екзамену:

1. Структура навальної дисципліни «Краєзнавство, країнознавство та географія туризму», її мета та завдання.
  2. Визначення поняття «краєзнавство».
  3. Об'єкт, предмет, задачі та функції туристського краєзнавства.
  4. Джерела національного краєзнавства.
  5. Основні етапи розвитку краєзнавства в Україні.
  6. Характеристика основних етапів розвитку краєзнавства в Україні.
  7. Видатні постаті українського краєзнавства.
  8. Становлення краєзнавства як науки.
  9. Методи в туристсько-краєзнавчій діяльності.
  10. Напрямки краєзнавчих досліджень.
  11. Рівні туристсько-краєзнавчих досліджень.
  12. Термінологічні дискусії та їх значення для визначення статусу краєзнавства.
  13. Навчальні краєзнавчі екскурсії.
  14. Організація краєзнавчого спостереження.
  15. Основи проведення практичних робіт з краєзнавства.
  16. Історична періодизація туристського краєзнавства.
  17. Витоки краєзнавства.
  18. Зародження наукового краєзнавства.
  19. Становлення краєзнавства.
  20. Організація краєзнавства в Україні.
  21. Діяльність Української республіканської ради по туризму та екскурсіях щодо розвитку масового туристського руху в Україні.
  22. Утворення та діяльність Всеукраїнської спілки краєзнавців.
  23. Музеї – державні та громадські установи, що займаються краєзнавчо-освітньою діяльністю.
  24. Роль музеїв у розвитку суспільства.
  25. Класифікація музеїв України.
  26. Визначні музеї України.
  27. Львів – місто-музей і місто музеїв.
  28. Теорії про дату заснування міста Харкова.
  29. Теорії про походження назви міста Харкова.
  30. Герб міста Харкова та повітових міст Харківської області.
- Будівництво Харківської фортеці.
31. Основні етапи розвитку країнознавчих знань.
  32. Інституціоналізація країнознавства.
  33. Концепції і предмет країнознавчих досліджень.
  34. Історія становлення та розвиток туристичного країнознавства.
  35. Місце країнознавства у системі туризмознавчих дисциплін.
  36. Функції країнознавчої дисципліни.
  37. Завдання країнознавства.

38. Територія країни, її склад, ресурси.
39. Параметри території країни: розмір, кордони, конфігурація.
40. Державні кордони, їхня характеристика.
41. Цивілізаційний підхід до вивчення країн сучасного світу.
42. Глобалізація. Міжнародна інтеграція.
43. Геоелектроніка і геополітика.
44. Регіоналізація: сучасні підходи до поділу світу та окремих країн на регіони.
45. Регіони світу.
46. Політична карта світу: форми правління, форми державного устрою, типи політичних режимів.
47. Расові та етнічні відмінності людства.
48. Мовне розмаїття населення Землі.
49. Релігійна строкатість світу.
50. Загальна характеристика Європи.
51. Регіони Європи.
52. Значення Європейського Союзу у розвитку економіки Європи.
53. Формування сучасної політичної карти країн Центрально-Східної Європи.
54. Країнознавча характеристика однієї з країн Центрально-Східної Європи.
55. Характеристика країн з високим рівнем розвитку туризму.
56. Поняття «образ» - «імідж» - «бренд» території: ієрархія, сутність, властивості та специфіка застосування.
57. Методологічні основи створення туристичного іміджу країни.
58. Туризм як результат пересування людей по різних туристських маршрутах.
59. Історія виникнення і розвитку подорожей і туризму.
60. Класифікація та види туризму.
61. Туризм як сучасна галузь «невидимого експорту».
62. Прямий і непрямий вплив розвитку на економіку регіону чи країни.
63. Уявлення про туристичні ринки.
64. Джерела збору інформації про стан зарубіжних і вітчизняних туристських ринків.
65. Чинники, що визначають сегментацію міжнародного туристського ринку.
66. Регіональні та національні туристичні ринки.
67. Послуги на туристичному ринку.
68. Зміст і специфіка поняття «індустрія туризму».
69. Структура індустрії туризму за різними авторами і підходами.
70. «Туристсько-рекреаційна інфраструктура»: визначення поняття.
71. Визначення поняття «туристичний ринок» (або «ринок туристичних послуг»).
72. Особливості туристичного попиту та туристичної пропозиції.

73. Чинники формування та види ринку туристичних послуг.
74. Структура та типологія національних туристичних ринків.
75. Тип національного туристичного ринку України.
76. Процес рекреаційного та туристського районотворення, його характеристика.
77. Районоутворюючі ознаки в туризмі та головні риси туристичних районів.
78. Рекреаційна оцінка території та формування рекреаційних районів.
79. Туристичне районування території України.
80. Поняття «туризм» і «турист»: українське і міжнародне розуміння.
81. Підходи до визначення туризму та їх географічна інтерпретація: статистичний функціональний, сутнісний (системний).
82. Туризм як соціо-еколого-економічна система.
83. Суб'єкти туризму.
84. Сутність і співвідношення понять «вільний час», «дозвілля», «відпочинок», «розваги», «рекреація», «туризм».
85. Сутність і співвідношення понять «туризм», «подорож», «екскурсія», «міграція».
86. Функції туризму: медико-біологічна, соціально-культурна, економічна, виховна, комунікативна, екологічна.
87. Зміст та завдання науки «Географія туризму». Погляди науковців на об'єкт і предмет дослідження географії туризму.
88. Вивчення туризму в соціології, психології, економіці, правознавстві та інших науках. Тематика досліджень туризму зазначеними науками.
89. Співвідношення географії туризму і туризмології, географії туризму і рекреаційної географії (спільні риси та відмінності).
90. Місце географії туризму в ієрархічній структурі географічних і суспільно-географічних наук за різними авторами.
91. Функції географії туризму (теоретична, конструктивна, освітня, виховна, світоглядна, прогностична).
92. Зв'язки географії туризму з іншими науками – географічними і негеографічними.
93. Історія виникнення і розвитку географії туризму в Україні. Вклад українських учених у розвиток географії туризму.

Політика викладання навчальної дисципліни

1. Здобувач зобов'язаний наполегливо оволодівати знаннями, на занятті бути уважним, брати активну участь у роботі під час занять, бути попередньо підготовленим до практичних занять за рекомендованою літературою, якісне і своєчасне виконувати всі завдання.
2. Здобувач повинен сумлінно виконувати розклад занять з навчальної дисципліни. Пропуски занять без поважної причини та запізнення на заняття не допустимі (здобувачі, які запізнилися, до заняття не допускаються).

3. Здобувач має бути дисциплінованим й організованим, дотримуватись правил суспільного життя. Розмовляти, повертатися та вставати з місця на заняттях можна лише з дозволу викладача. Здобувач не повинен на занятті заважати підказками, виправляти відповідь товариша можна тільки з дозволу викладача.

4. З навчальною метою під час заняття мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями дозволяється користуватися тільки з дозволу викладача.

5. Здобувач повинен виконувати вимоги щодо термінів виконання поставлених завдань, захисту робіт, ліквідації заборгованостей. При виконанні робіт до захисту допускаються ті роботи, у яких дотримується політика академічної доброчесності та які містять не менше 60 % оригінального тексту при перевірці на плагіат. Несвоєчасне виконання поставленого завдання/роботи знижує максимальний бал (оцінку) за завдання на 20 %.

6. Здобувач має право дізнатися про свою кількість накопичених балів у викладача навчальної дисципліни та вести власний облік цих балів.

7. Здобувач має берегти й зміцнювати власність Університету.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Література

1. Домбровська С.М. Краєзнавство, країнознавство та географія туризму : опорний конспект лекцій [для всіх форм навчання спец. 242 «Туризм»] / С.М. Домбровська. – Х. : НУЦЗУ, 2019. – 319 с.

2. Методичні рекомендації для проведення практичних занять з дисципліни «Краєзнавство, країнознавство та географія туризму» для здобувачами, які навчаються за першим рівнем вищої освіти («бакалавр») за спеціальністю 242 «Туризм» / укладач О.В. Поступна. – Х. : НУЦЗУ, 2020. – 36 с.

3. Методичні рекомендації з організації самостійної роботи студентів, типові завдання з дисципліни «Краєзнавство, країнознавство та географія туризму» для здобувачів, які навчаються за першим рівнем вищої освіти («бакалавр») за спеціальністю 242 «Туризм» / укладач О.В. Поступна. – Х. : НУЦЗУ, 2020. – 16 с.

4. Методичні рекомендації з організації самостійної роботи та виконання контрольної роботи з дисципліни «Краєзнавство, країнознавство та географія туризму» : для здобувачів заочної форми навчання, які навчаються за першим рівнем вищої освіти («бакалавр») за спеціальністю 242 «Туризм» / укладач О.В. Поступна. – Х. : НУЦЗУ, 2020. – 29 с.

5. Поступна О.В., Філенко Д.С. Фактори формування туристсько-рекреаційного комплексу Харківської області. *Вісник Національного університету цивільного захисту України* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2021. Вип. 1 (14). С. 143 – 151. (Серія «Державне управління»).

6. Поступна О.В., Філенко Д.С. Стратегія розвитку туристичної дестинації Харківської області. *Місцеве самоврядування в Україні та світі*:

теорія і практика : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю), м. Полтава, 8 грудня 2020 р. Полтава : ПДАА, 2020. С. 161–163.

7. Аріон О.В. Географія туризму: навч.-метод. посіб. / О.В. Аріон, С.І.Уліганець. – К. : ВГЛ «Обрії», 2009. – 172 с.

8. Бабкин А.В. Специальные виды туризма. Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 252 с.

9. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії. Київ : Ін-т туризму федерації профспілок України, 1998. – 130 с.

10. Бейдик О.О. Тлумачний словник термінів з рекреаційної географії (географії туризму). Київ : ВПЦ «Київ. ун-т», 1993. – 56 с.

11. Блій де. Г., Муллер П. Географія: світи, регіони, концепти. Пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. Шабля. Київ : Либідь, 2004. – 740 с.

12. Голубко В., Качарба С., Середняк А. Історичне краєзнавство : навч. посіб. Ч. I. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 130 с.

13. Дорошко М.С. Країнознавство. Країни СНД : навч. посіб. Київ : МАУП, 2007. – 286 с.

14. Жванко Л.М. Краєзнавство : конспект лекцій (для студ. усіх курсів ден. і заоч. форм навчання напрямів підготовки: 6.030504 «Економіка підприємства», 6.030509 «Облік і аудит», 6.030601 «Менеджмент. Харків : ХНАМГ, 2010. – 163 с.

15. Кляп М.П., Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. – 334 с. (Серія «Вища освіта ХХІ століття»).

16. Кузик С.П. Географія туризму : навч. посіб. Київ: Знання, 2011. – 271 с.

17. Кусков А.С. Туристское ресурсоведение. – Москва : Академия, 2008. – 208 с.

18. Лажник В.Й., Мандрик І.П. Країнознавство : навч.-метод. комплекс дисципліни. Луцьк : Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. – 95 с.

19. Лизогуб В.А. Країнознавство : курс лекцій. Харків : Право, 2017. – 368 с.

20. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ : Альтерпрес, 2002. – 436 с.

21. Мальська М.П. Гамкало М.З., Бордун О.Ю. Туристичне країнознавство. Європа : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 224 с.

22. Масляк П.О. Рекреаційна географія : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. – 343 с.

23. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2003. – 352 с.

24. Парфіненко А.Ю. Туристичне країнознавство : навч. посіб. Харків : Бурун-книга, 2009. – 288 с.

25. Петринка Л.В. Географія туризму. Харків : Основа, 2011. – 96 с.

26. Поколотна М.М., Божко Л.Д. Туристське краєзнавство : навч.

посіб. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. – 310 с.

27. Сапожникова Е.Н. Страноведение: теория и методика туристского изучения стран : учеб. пособ. [для выс. уч. заведений]. Москва : Изд. центр Академия, 2008. – 240 с.

28. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму : навч. посіб. Ніжин : Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 264 с.

29. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу. Ніжин : Вид-во Ніжин. держ. ун-у імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.

30. Туристичне країнознавство : навч. посіб. / за ред. В.Ф. Семенова. Одеса : «Атлант» ОДЕУ, 2010. – 340 с.

31. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні : навч. посіб. [для студ. вузів]. Київ : Вища школа, 2002. – 195 с.

Інформаційні ресурси

32. Краєзнавство, країнознавство та географія туризму : інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни / Укладач О. В. Поступна. – Х. : НУЦЗУ, 2021. URL : <http://nnvc.nuczu.edu.ua/uk/kafedry/kafedra-menedzhmenta>.

33. Бібліотека Національного університету цивільного захисту України URL : <http://library.nuczu.edu.ua/>.

34. Все про туризм – туристична бібліотека URL : <http://tourlib.net/ua.htm>.

35. Всесвітня рада з туризму і подорожей (The World Travel & Tourism Council) (англ.) URL : http://www.wttc.org/eng/Tourism_Research/Economic_Data_Search_Tool/index.php.

36. Всесвітня туристична організація URL : www.unwto.org.

37. Державний комітет статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

38. Законодавство України URL : <http://www.rada.kiev.ua/>.

39. Інформаційний портал Країни Світу URL: <https://ru.countries.world/>.

40. Інформаційний портал мандрівника URL : <http://restinworld.ru/countries/index.html>.

41. Кабінет Міністрів України URL : <http://www.kmu.gov.ua/>.

42. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>.

43. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка URL : <http://korolenko.kharkov.com/>.

44. Харківська обласна універсальна наукова бібліотека URL : <http://library.kharkov.ua/>.

45. Энциклопедия «Вокруг света» URL : <http://www.vokrugsveta.ru/encyclopedia/>.

Розробник:

доцент кафедри менеджменту,
доктор наук з державного управління,
професор

Олена ПОСТУПНА